

Georges Perec

E mint Emigráció *

ELLIS ISLAND, Tervleírás

*A szabadságistennő messziről figyelt
szobra egyszerre mintegy fölérő-ödő
napfényben tárult eléje. Mintha most
emelte volna magasba karját a kard-
dal, alakja körül pedig szabad szelek
lengedeztek.*

Franz Kafka: Amerika'

Emigránsnak lenni, meglehet, éppen ezt jelentette: kardot látni ott, ahová a szobrász teljesen jóhiszeműen fáklyát vélt tenni. És a valóságban ez nem is volt olyan nagy tévedés. Pontosan akkor ugyanis, amikor a Szabadság-szobor talapzatára fölvesték Emma Lazarus híres sorait

*Jöjjön hát mind, aki szegény, aki fáradt,
Tolongó sokaság, ha szabad légre vágyik,
Bús fölölege egy túlzósfolt világnak,
Jöjjön, ha hontalan, ha száz viharon át is,
Aranykapu mellett emelem fáklyámat...*

Törvények egész sorát léptették életbe azért, hogy előbb ellenőrizték, majd pedig megpróbálják föltartani a Dél-Olaszországból, Közép-Európából és Oroszországból érkező emigránsok szakadatlan áradatát. 1875 körül az idegenek nagyjából még szabad volt a belépés az Egyesült Államok földjére, aztán azonban fokozatosan korlátozásoknak vetették alá, melyeket előbb helyi szinten (az önkormányzatok és a kikötői hatóságok) dolgoztak ki és alkalmaztak, majd összefogták őket egy, a szövetségi kormánytól függő Bevándorlási Hivatalon belül. Az Ellis Island-i fogadóközpont, mely 1892-ben nyílt meg a Liberty Islandtól néhány száz méterre fekvő, néhány hektáros kis szigetcskén, véget vetett a szinte korlátlan emigrációknak, hogy helyette egy hivatalossá tett, intézményszerű és úgyszólván iparszerű emigráció vegye kezdetét. 1892-től 1924-ig mintegy tizenhatmillióan jártak meg Ellis Islandet, naponta öt-tízezer ember. A legtöbb-

jük csak néhány órát töltött ott, az elutasítottak két-három százalékot tesznek ki csupán. Ellis Island végeredményben nem lesz egyéb, mint üzem, ahol amerikaiakat gyártanak, emigránsokat alakítanak át bevándorlókká, amerikai módra, ugyanolyan gyorsan és hatékonyan, mint a chicagói hentesüzemben: a szalag egyik végén betesznek egy írt, egy ukrainai zsidót vagy egy apuliai olaszt, a másik végén – szem- és zsebvizsgálat, valamint oltás és fertőtlenítés után – kijön egy amerikai. Ugyanakkor azonban az évek során a befogadás feltételei egyre szigorodnak. A szép „golden dor” lassan bezárul ama mesés Amerikában, ahol sült galamb reptül az ember szájába, ahol az utca arannyal van kikövezve, a föld pedig mindenkié. Valójában 1914-től kezdve az emigráció kezd megtorpanni, először a háború, aztán egy sor megkülönböztető lépés miatt, mely minőségi (Literary Act) vagy mennyiségi (kvóták), s gyakorlatilag lehetetlenné teszi a belépést az Egyesült Államokba a „bús fölölegnek” és a „tolongó sokaságnak”. 1924-ben a bevándorlási ügyek intézését Európában az amerikai konzulátusokra bízák, s Ellis Island attól kezdve csak a rendezetlen helyzetű emigránsok fogvatartására szolgál. A második világháború alatt és közvetlenül utána, ennek a nyíltan ki nem mondott rendeltetésnek a kiteljesedéseként, Ellis Islandból az Amerika-ellenes tevékenységgel gyanúsított személyek (olasz fasiszták, náci barát németek, valódi vagy feltételezett kommunisták) börtöne lesz. 1954-ben azután Ellis Islandot végleg bezárják. Napjainkban ugyanúgy nemzeti emlékhely, mint a Rushmore-hegy, az Old Faithful és Bartholdi szobra, cserkészkalapos Rangerek igazgatják, s az év hat hónapjában naponta négyszer az ő vezetésükkel meg lehet nézni.

Nem ide tartozik annak földidézése, milyen ábrándjai és milyen csalódásai lehettek annak a sok millió emigránsnak, akik számára Ellis Island volt az új életkezdés első állomása, sem azoknak a körülményeknek az ecsetelése, amelyek arra vezettek, hogy Robert Boberrel filmet csináljak róla, csupán a saját kötődésemet szeretném közelebbről megfogni: számomra Ellis Island a száműzetés helye, vagyis a helynélküliség, a

* Megjelenés helye: *Recherches*, 1979. szeptember, 38. sz. *Catalogue pour des juifs de maintenant* (Katalógus mai zsidók számára), szerk. Luc Rosenzweig, 51–55. o.

1 Kristó Nagy István fordítása.

szétszóratás helye. Ebben az értelemben engem is érint, izgatja a képzeletemet, közöm van hozzá, kérdéseket tesz föl nekem, mintha az önazonosságom keresésének feltétele volna, hogy magamévá tegyem ezt a helyet, ahol elgyötört hivatalnokok az összegyűlt selejtből lapátszámra kereszteltek amerikaiakat, mintha beleírták volna valahol egy olyan történetbe, mely akár az enyém is lehetett volna, mintha része volna egy valószínű önéletrajznak, valamilyen potenciális emlékezésnek. Ebben az egészben semmiképpen sincsenek gyökerek vagy nyomvonalak, sőt ellenkezőleg: valami formátlan dolog ez, a kimondhatóság határán, nevezhetem zárlatnak vagy szakadásnak, vagy törésnek, valami, ami számomra nagyon mélyen és nagyon zavarosan azzal függ össze, hogy zsidó vagyok.

Hogy mit tesz zsidónak lenni, mit jelent nekem zsidónak lenni, pontosan magam sem tudom. Ez, ha úgy tetszik, evidencia, de silány evidencia, bélyegnek is olyan, amelyik nem köt engem hozzá semmi pontosabban körülírható konkrétumhoz: nem jelöl hovátartozást, nincs kötve valamilyen hiedelemhez, valláshoz, gyakorlathoz, kultúrához, folklórhoz, történelemhez, sorshoz, nyelvhez. Mintha inkább hiányról volna szó, kérdésről, valaminek a kérdésessé tételéről, tétovaságról, nyughatatlanságról: nyugtalan bizonyosságról, mely mögött elvontan, nyomasztóan és elviselhetetlenül egy másik bizonyosság rajzolódik ki: annak a bizonyossága, hogy zsidóként és mivel zsidóként, hát áldozatként jelöltek meg, az életemet pedig csak a véletlennek, csak a száműzöttségnek köszönhetem. A nagyszüleim vagy a szüleim kivándoroltak volna Argentínába, az Egyesült Államokba, Palesztinába, Ausztráliába; születhettem volna, mint annyi közelebbi vagy távolabbi rokonom, Haifában, Baltimore-ban, Vancouverben, ám a lehetőségeknek e csaknem korlátlan sorában egyetlen dolgot nem volt szabad megtennem: megszületnem az őseim hazájában, Lengyelországban, Varsóban, Lubartówban, Pulawyban, ott nőni föl egy hagyomány, egy nyelv, egy származás folytonosságában.

Franciaországban születtem, francia vagyok, a keresztnévem francia, Georges, a családnévem is majdnem francia: Perec. A különbség parányi: az első „e” fölött nincs ékezet, minthogy Perec a Peretz lengyel átírása. Ha Lengyelországban születek, hallgathatnék például a Mordechai Perec névre, és mindenki tudná, hogy zsidó vagyok. De legnagyobb szerencsémre nem Lengyelországban születtem, a nevemtől akár breton is lehetnék, úgy is írja mindenki, hogy Pérec vagy Perrec: a nevemet nem pontosan úgy írják le, ahogyan ejtik.

Erre a jelentéktelen ellentmondásra telepszik rá az a halovány, de mindegyre visszatérő, alattomos és megkerülhetetlen érzés, hogy idegen vagyok valami bennem lévőhöz képest, hogy „különbözöm”, ám nem annyira a „többiektől”, mint inkább az „enyéimtől”: nem beszélek a szüleim nyelvén, egyetlen emléküik sincsen, mely az enyém is volna. Valami nem lett nekem átadva, ami az övék volt, ami azzá tette őket, amik voltak: a történetük, a kultúrájuk, a hitük, a reményük.

Ennek a birtokon kívülségnek a tudatát semmiféle nosztalgia nem kíséri, semmiféle előszeretet valami olyan iránt, ami azért állna közelebb hozzám, mert zsidó vagyok. Írásaim évek óta a nagynéném emlékeiből, a családom történetéből merítenek, megpróbálják megfogalmazni, amit átéltek, a kalandot, a bolyongást, azt a valószerűtlen vonulást, mely elvezette őket mindenüvé és sehová, azt a szakadatlan széthullást, amelynek túlélői számára már semmi sem közös, ha csak az nem, hogy valahol valamennyiüket megfosztották a történelmüktől. De semmi kedvem utánajárni annak, vajon áll-e még a nagyapám nagy négyyszögletes háza, amit Lubartówban építtetett. Egyébként már nem áll: Lubartówban nincsenek már zsidók, mint ahogy nincsenek Radomban sem, ahová Robert Bober teljesen hiába ment el föl kutatni, ami emlékeztethette volna az apjára.

Amiért elmentem Ellis Islandra: elképzelni ezt a kritikus pontot, a gyökeres szakítás tudatát. Amire kíváncsi voltam, amit ott meg akartam nézni és próbára tenni: a saját meggyökerezettségem a hiányban, helyenincességben, a törésben – abban, ami minden nyomnak, minden elhangzott szónak, a Másik keresésének az alapja.

Most, amikor vietnamiak és kambodzsaiak tízezrei sodródnak, hogy az egyre ellenségesebb közegben menedéket találjanak, ha nem is teljesen mellékesnek, de legalábbis eléggé hivalkodónak tűnhet ismételten elérzékenyülni ezeken a hajdanvolt dolgokon. De az elhagyott szigethez közeledve, miközben megpróbáltam eszmét cserélni néhány zsidóval és olasszal, aki egykor megfordult Ellis Islandon, érzésem szerint sikerült olykor-olykor egy-egy olyan szót is megcsendítenem, amely számomra makacsul kötődik a zsidósághoz, úgymint utazás, várakozás, remény, bizonytalanság, különbség, emlékezet, meg az a két azonosíthatatlan, híg, bizonytalan és megfoghatatlan fogalom, mely szüntelenül üzen egymásnak remegő fényével, s melynek neve Szülőföld és az Ígéret földje.